

Ramsarský dohovor

Dohovor o mokradiach majúcich medzinárodný význam predovšetkým ako biotopy vodného vtáctva, známy podľa miesta prijatia ako **Ramsarská konvencia**. Je to medzivládny dohovor zameraný na ochranu a múdre využívanie mokradí. Je jedným z novodobých medzinárodných zmlúv o ochrane a rozumnom využívaní prírodných zdrojov. Ochrana mokradí sa stala predmetom medzinárodnej spolupráce najmä z toho dôvodu, že veľký úbytok a nerozumné využívanie mokradí spôsobili na celom svete vážne ohrozenie mokradových ekosystémov ako aj druhov, ktoré sú na ne existenčne viazané.

Hlavným impulzom pre vytvorenie dohovoru bol pokles početnosti populácií mnohých druhov vodných vtákov a rastúca potreba ochrany biotopov najmä sťahovavých druhov vodných vtákov, pretože sú v názve slová „Predovšetkým biotopy vodného vtáctva „. Dohovor bol prijatý v Ramsare (Irán) 2. febr. 1971 a platnosť nadobudol v roku 1975. Od svojho prijatia bol Dohovor dvakrát modifikovaný. Slovenská Republika sa stala zmluvnou stranou Ramsarskej konvencie od 1.1. 1993.

Turisticko-náučný chodník Ramsarská lokalita Poiplie

Jednou z Ramsarských lokalít je aj **Poiplie**, ktoré bolo dňa 17. febr. 1998 oficiálne zapísané do medzinárodného zoznamu mokradí významných predovšetkým ako biotopy vodného vtáctva.

Nachádza sa na juhu západného Slovenska, na území dvoch krajov, Nitrianskeho kraja v obvode Levice a Banskobystrického kraja v obvode Veľký Krtíš, medzi obcami Tešmák a Ipeľské Predmostie. **Ipeľ** je jadrom lokality a predstavuje v tejto oblasti posledný fragment meandrujúcej neregulovanej rieky s jej alúviom.

Poiplie je posledným mokrad'ovým ekosystémom povodia Ipeľa. Územie predstavuje komplex mokrad'ových biotopov s vysokou diverzitou vyšších rastlín i živočíchov žijúcich najmä v spoločenstvách otvorených vodných plôch, vysokobylinných močiarov, vlhkých lúk a lužných lesov. Celková výmera územia je 401,87 ha.

Poiplie tvoria tieto maloplošné chránené územia :

- Veľká Piesková duna – navrhovaný chránený krajinný prvok
- Martonka - navrhovaná prírodná rezervácia
- Tešmácka mokraď – navrhovaná prírodná rezervácia
- Surdocké lúky – navrhovaný chránený areál
- Ryžovisko - vyhlásená prírodná rezervácia
- Cúdenický močiar – navrhovaná prírodná rezervácia
- Ipeľské hony – vyhlásená prírodná rezervácia

Turisticko-náučný chodník „Ramsarská lokalita Poiplie“ predstavuje prehľad územia so všetkými zachovanými prírodnými hodnotami. Predstavuje rôznorodú sústavu prirodzených nížinných lúk, pasienkov i močiarnych stanovišť a súčasne prepája sedem chránených území, pri ktorých sa nachádza sedem zastávok.

Turisticko - náučný chodník sa začína na juhozápadnom okraji obce Tešmák, kam vedie zo Šiah štátna cesta (2,5 km), tiahne sa popri rieke Ipeľ a posledná zastávka je za obcou Ipeľské Predmostie.

Na tomto úseku Ipeľa bolo zistených približne 250 druhov vyšších rastlín, z toho 43 ohrozených. Charakteristickým druhom tejto lokality je chránený plamienok celistvolistý (*Clematis integrifolia*). Jeho najväčší výskyt je zaznamenaný práve na pôdach dobre zásobených vodou v nížinách. Je to dekoratívny druh, ktorý tu vytvára celé kolónie a v čase kvitnutia, čiže v máji až júni, dáva lúkam charakteristický modrofialový vzhľad.

Trasa využíva existujúce chodníky a sčasti i hlavnú cestu. Je bez sprievodcovskej služby a pri pozvoľnom tempe ju možno prejsť za 3 - 3 ½ hodiny. Jej dĺžka je 10,5 km.

Časť turisticko-náučného chodníka po hrádzi na Ryžovisku

1. zastávka – Veľká piesková duna

Geologické podložie Ipeľskej kotliny je tvorené usadeninami. Ide predovšetkým o ílovité, ílovito hlinité nánosy rieky Ipeľ. Súčasný tvar Ipeľskej kotliny bol formovaný i veternými procesmi. Voda a vietor vytvorili množstvo piesočných nánosov, ktoré ostrovčekovito vystupujú na povrch a sú typické pre Dolné Poiplie.

Navrhovaný chránený krajinný prvok Veľká piesková duna je príkladom eolickej formy reliéfu piesočných dún. Nachádza sa na juh od intravilánu obce Tešmák a jeho celková rozloha je 1,8 ha.

Na tomto území sa vyvinulo teplomilné rastlinstvo. Hlavným nebezpečenstvom pre lokalitu je ťažba piesku a drevín. Spôsobuje degradáciu lokality a na miestach s takto oslabenou pôvodnou vegetáciou sa dostávajú nepôvodné, cudzokrajné rastliny, na južnom Slovensku predovšetkým agát (*Robinia sp.*), vŕba (*Salix sp.*) a topoľ (*Populus sp.*).

Severne od duny sa rozprestiera Malá piesková duna s nepatrným prevýšením terénu.

Piesočné steny tvoria vhodné hniezdne podmienky pre niektoré druhy vtákov :

- včelárík zlatý (*Merops apiaster*)
- brehuľa hnedá (*Riparia riparia*).

Erózne ryhy a jamy v piesku s voľnou hladinou vody sú najvhodnejšími reprodukčnými biotopmi pre obojživelníky a plazy:

- kunka červenobruchá (*Bombina bombina*)
- ropucha bradavičnatá (*Bufo bufo*)
- skokan zelený (*Rana esculenta synkl.*)
- skokan štíhly (*Rana dalmatina*)
- rosnička zelená (*Hyla arborea*)
- hrabavka škvrnitá (*Pelobates fuscus*)
- mlok bodkovaný (*Triturus vulgaris*)
- užovka obojková (*Natrix natrix*)

2. zastávka – Martonka

Martonka (tvorená malým a veľkým jazierkom) je zvyškom pôvodného koryta, ktoré v minulosti vytváralo množstvo riečnych zákrut – meandrov. Tieto meandre vznikali bočnou eróziou pri ukladaní naplavenej hmoty po spomalení toku rieky. Jazierka sú dočasne spojené na jar, v období záplav.

Nachádzajú sa na východnej hranici obce Tešmák a sú navrhované na prírodnú rezerváciu.

Celková rozloha územia je 3,4 ha, z ktorej na vodné plochy pripadá 1,16 ha.

Malé jazierko, ktoré sa nachádza pri mŕtvom ramene, bolo v minulosti štrkoviskom. Hladinu vody v jazierku udržiava podzemná voda, ktorá vyživuje aj druhé jazierko. Voda jazierka je silne eutrofizovaná, hladina je pokrytá žaburinou (Lemna sp.).

Veľké jazierko leží nižšie, v dôsledku čoho je každý rok počas jarných záplav naplnené vodou. Pomocou malého kanála je v stálom spojení s malým jazierkom, vďaka čomu koncom leta jazierko celkom nevysychá.

Obom jazierkam hrozí postupné zazemňovanie dna a ich premena na suchozemské spoločenstvá rastlín a živočíchov.

Hlavným negatívnym vplyvom človeka je zanášanie komunálneho odpadu miestnymi obyvateľmi do malého jazierka a po celej dĺžke západnej strany lokality veľkého jazierka.

Rozhodujúcimi faktormi pre zachovanie prírodných hodnôt celej lokality je však zachovanie vhodného vodného režimu, zamedzenie zanesenia a eutrofizácie.

Malé jazierko – hladina je pokrytá žaburinou

Veľké jazierko po jarných záplavách

3. zastávka – Tešmácka mokrad'

Tešmácka mokrad' je ďalším navrhovaným maloplošným územím, ktoré je navrhované na prírodnú rezerváciu. Nachádza sa severovýchodne od obce Tešmák. Je to terénna depresia blízko rieky, ktorá je počas jarných záplav naplnená vodou.

Jej celková rozloha je 2,7 ha. V strede mokrade medzi mohutným zárastom steblovky vodnej bola na jeseň zistená voľná plocha bez bylinného porastu. 70 % podzemných vôd je doplňovaných z riek a ich prítokov.

Tešmácka mokrad' je zastúpená všetkými tromi etážami – **stromovou, krovinnou aj bylinnou**. Centrálna časť navrhovanej prírodnej rezervácie je tvorená vegetáciou močiarov, zastúpenou vysokobylinnými ostricovými porastami.

Bylinný kryt mokrade tvorí hlavne:

- okrasa okolíkatá (*Butomus umbellatus*)
- graciola lekárska (*Gratiola officinalis*)
- šípovka vodná (*Sagittaria sagittifolia*)
- lastovičník väčší (*Chelidonium majus*)
- kosatec žltý (*Iris pseudacorus*)

Breh je lemovaný vrbovo-topoľovým porastom.

Motýle sú jednou z významnejších živočíšnych zložiek, ktorá je veľmi pestrá. Celkove tu bolo zistených 28 druhov motýľov, niektoré z nich:

- vidlochvost feniklový (*Papilio machaon*)
- dúhovec väčší (*Apatura iris*)

ohrozené druhy:

- pestroň vlkovcový (*Zerynthia polyxea*)
- ohniváček veľký (*Lycaena dispar*).

4. zastávka – Surdocké lúky

Nívné lúky predstavujú rozmanité rastlinné spoločenstvá, ktoré boli po stáročia obhospodarované kosením a pasením dobytkom. Existencia týchto lúk je podmienená pravidelnými záplavami a každoročnou kosbou, bez ktorej by lúky zarástli kríkmi a stromovým náletom, čím by množstvo druhov zmizlo.

Územie navrhovaného chráneného areálu Surdocké lúky má celkovú rozlohu 40,2 ha, miestami sa tu vyskytuje plamienok celistvolistý (*Clematis integrifolia*).

Vodný stav lúk je mimoriadne kolísavý. Maximum dosahuje v marci, v dôsledku topenia snehu, zrážok a slabého vsakovania vody do pôdy, minimum v auguste. Nižšie časti lúk ostávajú po jarných záplavách zamokrené a preto sa nevyužívajú.

Na lokalite prevažujú **rastlinné druhy čerstvo vlhkých pôd** ako sú :

- iskerník zlatožltý (*Ranunculus auricomus* agg.)
- čerkáč peniažtekovitý (*Lysimachia nummularia*)
- okrasa okolíkatá (*Butomus umbellatus*)
- ibiš lekársky (*Althaea officinalis*)
- bleduľa letná (*Leucosium aestivum*)
- kostihoj lekársky (*Symphytum officinalis*).

Z avifauny **vodných a močiarných druhov** väčšina využíva toto územie v jarných a jesenných migráciách :

- volavka biela (*Egretta alba*)
- volavka popolavá (*Ardea cinerea*)
- bocian biely (*Ciconia ciconia*)
- bocian čierny (*Ciconia nigra*)
- svrčiak zelenkavý (*Locustella naevia*)
- kúdelníčka lužná (*Remiz pendulinus*)
- chriaštel' poľný (*Crex crex*)

5. zastávka – Ryžovisko

Najväčšie z Ramsarskej lokality Poiplie je svojou rozlohou 55 ha Ryžovisko.

30. novembra 2000 bolo všeobecne záväznou vyhláškou OÚŽP vo Veľkom Krtíši vyhlásené za prírodnú rezerváciu.

Ryžovisko bolo pôvodne terénnou depresiou, vybudovanou a ohradenou v 50-tych rokoch. Malo slúžiť na pestovanie ryže a chov kaprov, ktorých prítomnosť mala zvýšiť produkciu ryže.

Ryža sa tu pestovala v rokoch 1952-1953. Pre nevýnosnosť bolo v roku 1953 vyradené z prevádzky.

V dôsledku jarných záplav býva toto územie úplne zaplavené. Okraj Ryžoviska je pomerne dobre zarastený pôvodnými topoľmi, vnútornú časť tvorí lesík.

Lokalita plní aj funkciu útočiska pre vodné vtáctvo, ktorému trst'ové rastlinné spoločenstvá poskytujú ochranu aj priestor pre rozmnožovanie.

Reguláciou rieky sa znížil počet takýchto lokalít. Na zabránenie postupnému zazemňovaniu lokality sa objekt každoročne kosí a vykosený substrát je z lokality odnášaný. Druhy rýb vyskytujúce sa na lokalite: kapor obyčajný (*Cyprinus carpio*), štika severná (*Esox lucius*), lieň sliznatý (*Tinca tinca*), sumec veľký (*Silurus glanis*), ostriež zelenkavý (*Perca fluviatilis*), pleskáče (*Abramis sp.*). Vtáky vyskytujúce sa na území Ryžoviska: volavka biela (*Egretta alba*), volavka popolavá (*Ardea cinerea*), bučiacik močiarny (*Ixobrychus minutus*), rybárik riečny (*Alcedo atthis*), lyska čierna (*Fulica atra*), kačica chrapľavá (*Anas querquedula*), trsteniarik obyčajný (*Acrocephalus palustris*).

Územie zo severu ohraničuje Krupinská planina. Na jej južnej strane sa nachádza vrch Šomoš. Na jeho vrchole sa rozprestiera čistinka, z ktorej je výborný výhľad na Ryžovisko i celé okolie. Na čistinku sa dá vyjsť pohodlnou chôdzou za $\frac{3}{4}$ - 1 h.

6. zastávka – Cúdenický močiar

Juhozápadne od Ryžoviska a severozápadne od obce Ipeľské Predmostie sa nachádza Cúdenický močiar s celkovou rozlohou 13,8 ha.

Močiar je komplexom otvorených vodných plôch a mozaikou zachovalých močiarnych spoločenstiev. Vodný stav močiara závisí od vodného režimu toku.

V minulosti sa územie v plnej miere prispôbilo prírodným podmienkam. K úplnému zaplavovaniu dochádza dvakrát ročne – prvýkrát v marci, keď Ipeľ odvádza vody z topiaceho sa snehu a druhýkrát v období májových dažďov. Hladina vody dosahuje počas záplav až 1,2 m.

Podobne ako Ryžovisko, aj Cúdenický močiar je významný z hľadiska neresenia rýb.

Faunu tvoria druhy charakteristické pre takéto územie, hlavne **obojživelníky**:

- skokan štíhly (*Rana dalmatina*)
- skokan rapotavý (*Rana ridibunda*)
- užovka obojková (*Natrix natrix*).

Z vtákov tu hniezdia:

- bučiacik močiarny (*Ixobrychus minutus*)
- kaňa močiarna (*Circus aeruginosus*)
- volavka biela (*Egretta alba*)
- labuť hrbozobá (*Cygnus olor*)
- kalužiak riečny (*Actitis hypoleucos*)

7. zastávka – Ipeľské Hony

Ipeľské Hony sú prvou lokalitou na tomto území, ktorá bola vyhlásená za prírodnú rezerváciu, a to 5. augusta 1998. Územie má rozlohu 29,4 ha. Nachádza sa na severovýchodnom okraji obce Ipeľské Predmostie s nadmorskou výškou 132,7m. Prírodná rezervácia pozostáva z dvoch samostatných plôch rozdelených štátnou cestou, meandre neupraveného koryta sa nachádzajú na pravej strane cesty 300 metrov pod obcou. Územie predstavuje ukážku rozsiahlejších pôvodných močiarnych a vodných biotopov, fragmentov lužného lesa a nezregulovaného úseku Ipľa. Pestrosť biotopov podmieňuje vysokú biodiverzitu rastlinných a živočíšnych spoločenstiev. Z mimoriadne vzácných živočíchov bol zaznamenaný sporadický výskyt vydry riečnej (*Lutra lutra*), z vyše 100 druhov vtákov napr. včelárík zlatý (*Merops apiaster*), rybárik obyčajný (*Alcedo atthis*) alebo dudok chochlatý (*Upupa epops*). Tieto lokality patria k najvzácnejším a najohrozenejším biotopom, ktoré napriek mnohým zásahom ešte stále predstavujú súbor rozmanitého rastlinstva a živočíšstva.

Prírodná rezervácia Ipeľské Hony pri obci Ipeľské Predmostie

Ochranárske a kultúrne združenie - Ipeľská únia

V záujme toho, aby lokality popísané v tejto brožúre mohli slúžiť čo najširšej verejnosti, majú na ich ochrane nemalý podiel aj mimovládne organizácie. Jednou takou organizáciou, ktorá je najvýznamnejšou iniciátorkou ochrany prírody a krajiny, je ochranárske a kultúrne združenie Poiplia, Ipeľská únia.

Ochranárske a kultúrne združenie Poiplia - Ipeľská únia so sídlom v Šahách, bola založená v decembri 1992. Jej založenie inšpirovali nedostatočne premyslené a v mnohých prípadoch brutálnym spôsobom prevedené zásahy do prírody povodia Ipeľ a za uplynulých 20-25 rokov.

Cieľom Únie je rozvíjať a uplatňovať zásady ochrany životného prostredia a kultúrnych hodnôt v povodí Ipeľ. Svoju činnosť vyvíja na celom území povodia Ipeľ (5150 km²), v spolupráci so svojou partnerskou organizáciou v MR sídliacou v Balašských Ďarmotách - Ipoly Unió. Táto vznikla spolu s Ipeľskou úniou a jej poslanie a ciele sú totožné s poslaním a cieľmi Ipeľskej únie. Ich spoločná filozofia vychádza z myšlienky, že povodie rieky treba chápať ako jeden komplexný celok, a že vznikajúce problémy treba riešiť spoločne a komplexne. Z tejto myšlienky pochádza aj ich heslo: **„Považujme rieku za rieku, ktorá nás spája a nie za hranicu, ktorá nás rozdeľuje!“**

Aktivity Únie je možné zaradiť do štyroch hlavných oblastí:

1. Usporiadávanie výskumov a účasť na nich, cieľom ktorých je byť podkladom k vypracovaniu ekologických alternatív v rámci ekologickej rehabilitácie Poiplia.
2. Vzbudenie a zvyšovanie environmentálnych vedomostí a environmentálneho povedomia obyvateľstva Poiplia prostredníctvom environmentálnej výchovy.
3. Iniciovanie a realizácia trvalej udržateľnosti v poľnohospodárstve a lesnom hospodárstve, vo vidieckom turizme a ekoturizme, ako aj zavedenie alternatívnych spôsobov v rámci energetiky a dopravy.
4. Poskytovanie pomoci a spolupráca s MVO pôsobiacimi na území povodia Ipeľ a.

Ipeľská únia je zakladajúcim členom niekoľkých organizácií celoštátnou ako aj medzinárodnou pôsobnosťou.

Posledný kamenný most na Ipeľi pri meste Poltár

Ochránárske a kultúrne združenie Poiplia
Ipeľská únia
Hlavné námestie 1
936 01 Šahy

Tel: 036/ 741 0451
Fax:036/ 741 0321

e-mail: ipelunion@stonline.sk
webová stránka: www.ipelskaunia.sk
číslo účtu: VÚB Levice exp. Šahy
30830152/0200

*Turisticko-náučný chodník Ramsarská lokalita
Poiplie*

Zostavila: Éva Wollent
Foto: Archív Ipeľskej únie , József Wollent, Adriana Droščinová,
Silvia Nozdrovická

Neprešlo jazykovou úpravou

Tlač: KT Lap- és Könyvkiadó Kft., Komárno

2. vydanie